

נועים אליעזר

הקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי (ע"ד)

שיעורי מורינו הגאון רבי אליעזר רוט שליט"א

וישלה תשפ"ב * מס' 208

בני בר מצוה במיל שלש עשרה

ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש הרבו וגו' (בראשית ל"ד, כ"ה).

בדברי רש"י דילפינן דבן י"ג שנה קרוי איש משמעון ולוי

א) הנה בגזיר (כ"ט:) ברש"י בד"ה ורבי יוסי כו', כתב דילפינן מהא דכתיב הכא גבי שמעון ולוי "איש", דבן י"ג שנה קרוי איש, דגמירי דשמעון ולוי בההיא שעתא בני י"ג שנה הוו. - ולפי זה הא דבן י"ג שנה הוי בר מצוה הוא מדאורייתא.

בסוגיא דנזיר כ"ט ע"ב

דבנזיר (כ"ט:) גרסינן, במופלא הסמוך לאיש קמיפלגי, רבי סבר מופלא הסמוך לאיש דרבנן, ורבי יוסי ברבי יהודה סבר מופלא הסמוך לאיש דאורייתא. - ופירש רש"י בד"ה ורבי יוסי כו', בזה"ל: "ורבי יוסי ברבי יהודה סבר מופלא הסמוך לאיש מדאורייתא נדרי מעליא הוו, וכיון דמדאורייתא נפיק ליה מרשותיה דאב תו לא חיילי עלויה נדרי דאב, איש הוי מבן י"ג שנה ולא בפחות, שלא מצינו בכל התורה שיהא קרוי איש בפחות מבן י"ג, אבל בבן י"ג מצינו שקראו הכתוב איש, כדכתיב (בראשית ל"ד, כ"ה) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי איש הרבו, וגמירי שמעון ולוי בההיא שעתא בני י"ג שנה הוו, והרוצה לחשוב יצא ויחשוב". עכ"ל. וכבר נתבאר בסימן הקודם שכן פירש רש"י באבות (פ"ה משנה כ"א), ונתבאר החשבון כמו שכתבו התוס' יום טוב והגר"א.

שיטת רש"י

ב) והנה שיטת רש"י בכמה דוכתי, דהיה לאבות דין בן נח. וכמו שפירש רש"י

בסנהדרין (נ"ט.) בד"ה ואלביא כו', וז"ל: "מבני יעקב נאסר גיד הנשה שהיו בני נח קודם מתן תורה". עכ"ל. - וכן פירש רש"י בעבודה זרה (ג.) בד"ה נמרוד כו', וז"ל: "ואברהם בן נח הוא שלא היה בשעת מתן תורה". עכ"ל. - וכן פירש רש"י בעבודה זרה (נ"א.) בד"ה לבני נח כו', וז"ל: "כל זמן שלא ניתנה תורה אף ישראל נקראו בני נח". עכ"ל. - ומבואר לפי זה שיטת רש"י, דגם בן נח לא חשיב בר מצוות עד שיגיע לגיל שלש עשרה שנים. ודין זה לא נאמר דוקא בישראל.

שיטת הרא"ש

ג) אולם שיטת הרא"ש בתשו' (כלל ט"ז סימן א') דשיעור שלש עשרה שנים האמור בדין גדלות, הוא מכלל השיעורים שנאמרו למשה מסיני.

בתשו' מהרי"ל

והנה כיו"ב כתב בשו"ת מהרי"ל (סימן נ"א) דאפילו בדורות הראשונים כבר היו סימני גדלות כשהיו בני שמונה שנים, מכל מקום לא נעשו גדולים עד שיהיו בני שלש עשרה שנים, דזהו מכלל השיעורים שנאמרו למשה מסיני.

ביאור ה"חתם סופר"

ד) ובתשו' "חתם סופר" (יו"ד סימן שי"ז) ביאר, דמהא דכתב הרא"ש בתשו' הנ"ל די"ג שנים הוי בכלל השיעורים, בהכרח דבן נח נקרא איש משהגיע לכלל דעת, ואינו תלוי בשערות או בשנים, דהא קי"ל דלא ניתנו שיעורים לבני נח, וכמו שכתב הרמב"ם (פרק ל' מהלכות מלכים ה"א) לענין שיעורים דאכילה שלא נאמרו אלא לישראל ולא לבני נח.

ביאור שיטת רש"י

ה) ובשיטת רש"י דס"ל דשייך שיעור בן שלש עשרה באבות דהוי ליה כדין בן נח, אף על פי שלא

נאמרו שיעורין לבן נח, י"ל דס"ל לרש"י דדין י"ג שנים אין זה שיעור כמוש שאר השיעורים שבתורה, אלא הוי גילוי מילתא מאיזה זמן נחשב איש, וכיון דגילוי קראי דאיש מיירי בשמעון ולוי קודם מתן תורה שהיה להם דין בן נח, בהכרח שאין לחלק בין בן נח ובין ישראל, דתרווייהו יש להם שיעור של י"ג שנה.

חידוש ה"אור שמח" דגם בישראל כשנעשה בן דעת נתחייב במצוות

ו) והנה ב"אור שמח" (פ"ג מאיסורי ביאה ה"ב) הקשה דלפי דברי ה"חתם סופר" בשיטת הרא"ש נמצא דבן נח קטן שהוא בן תשע שנים שהגיע לכלל דעת יהא נחשב כגדול להתחייב בשבע מצוות. ואם כן נמצא שיש חיוב לבן נח יותר מישראל, והרי בחולין (ל"ג.) אמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור. - ומהאי טעמא חידש ה"אור שמח" דבאמת כשהקטן מגיע לכלל בן דעת, כשם דבגוי נעשה בר מצוה להתחייב בשבע מצוות בני נח, כמו כן בישראל שנתחייב מדאורייתא כשמגיע לכלל הזמן שמחוייב לקיים מדאורייתא בשבע מצוות, רק שיש לו הפטור מעונשים כל זמן שלא הגיע ל"ג שנים דחס רחמנא עליה, אבל באמת הוא מחוייב מדאורייתא לקיים את השבע מצוות. - והוכיח ה"אור שמח" הכי מהא דמצינו שבהמה שנרבעת לקטן נחשבת לתקלה, וכן כשנרבעה הבהמה לקטנה, ובהכרח שיש איסור באותו מעשה רק שיש פטור מעונשין.

דברי ה"אור שמח"

דיעוי"ש ב"אור שמח" שכתב: "נראה לי מה שהעלו האחרונים, ובהם החתם סופר (חלק יו"ד סימן שי"ז), לפי מה שכתב הרא"ש בשו"ת (כלל ט"ז סימן א') דשיעור שנים בקטן הוא משיעורין דהלכה למשה מסיני, ובבני נח לא נאמר בהן שיעורין, ולא נתנו שיעורין לבני נח, תו במצות זידהו כל שהוא בר דעת לאו קטן מיקרי, וגדול

הוא לשבע מצוות דידהו. ומה שכתב רבינו בהלכות מלכים (פ"ה ה"ב) שאין עונשין קטן הוא שלא הגיע לכלל דעת. [ולפי זה משכחת בן נח שהרג את הנפש כשהוא קטן דחייב, ונתגייר דמיפטר, ועיין פרק בן סורר ומורה (סנהדרין) ד"א (ע"ב), ודו"ק]. - ובזה פרשתי דברי הגמרא בנזיר (דף ס"ב ע"א), "הניחא למ"ד מופלא סמוך לאיש דאורייתא, אלא למ"ד דרבנן, "איש כי יפליא" למה לי, לאתויי מופלא סמוך לאיש דעו"ג, ועיין תוספות (שם) ס"א ע"ב ד"ה הניחא) שכתבו דדבר תימה הוא, דבישראל ליתא אלא מדרבנן, ועו"ג איתיה, יעו"ש, ולפי זה אתי שפיר, דבאמת לא ניתנו שיעורין לבן נח, רק כאן דילפינן מ"איש כי יפליא" בישראל לרבות עו"ג, תו לא מצי מרבי רק באופן דאתרבי גבי ישראל, ו"איש" כתיב ולא קטן, רק דכתיב קרא יתירא "איש" גבי ערכין, ועל כן מרבינן רק מופלא סמוך לאיש דעו"ג [ואף אם הוא בן ט' אם יודע להפלותו, ו"סמוך לאיש" לאו דוקא], אם יודע להפלותו, וכמו שהוא בר מצות במצות שנצטוו בני נח, כן הוא בחיוב הנדרים, ומשום הכי אחרים לוקין על הקדשו, [ועיין ירושלמי יבמות פרק בית שמאי (יבמות פ"ג ה"ב)], כיון דאיהו בר חיובא, ונכון. - ולפי זה יש לחלק, דבמצות שנצטוו בני נח, גם בישראל הקטנים שהגיעו לכלל דעה, איסורא רמי עלייהו, וכמו שאמרו במכילתא (משפטים מכילתא דנזיקין פרק ד' ד"ה וכי יזיד) בכיצא בזה, "איש" להוציא את הקטן כו', "רעהו" להוציא עו"ג, איסי בן עקריא אומר, קודם מתן תורה היינו מוזהרים על שפיכות דמים, לאחר מתן תורה תחת שהוחמרו הוקלו, באמת אמרו, פטור מדיני אדם, ודינן מסור לשמים, דפירושו, דלגבי קדושת המצות, ודאי דמצוין אחר מתן תורה מה שהיו מצוין קודם, רק לענין עונשין אם עבר ועשה טפי חסה רחמנא על דם ישראל, ואקיל גביה לענין הורג עו"ג ועוברים, ואם הרוצח קטן. - וכיון שכן רבא על הבהמה, שגם בן נח מוזהר ונהרג, ודאי דישראל מצווה בקטנותו, כיון שהגיע לכלל דעה, וכן בקטנה אשת איש שזינתה, דבן נח מוזהר, גם על הקטנה רמי איסורא וחיובא, ורחמנא הוא דחס עלה, מה שאין כן בכולהו איסורי דנדה וזר שישמש בשבת, ובעל מום ששימש בטומאה, וזר שאכל מליקה, דאיסורים דידהו

לא מצווה בן נח, גם על קטן ישראל לא רמיא שום דררא דאיסורא, ואתי שפיר טובא ונכון בס"ד". עכ"ד ה"אור שמח".

הערה ביסוד דברי ה"אור שמח"

(ז) ואמנם שיש לדון בדברי ה"אור שמח", די"ל דבאמת אין הגוי נעשה לבר מצוה כשהגיע לכלל דעת, אלא דבאמת נעשה בר מצוה רק באותו זמן שישראל נעשה בר מצוה דהיינו בן י"ג שנים, רק דבישראל צריך שתי שערות מלבד היותו בן י"ג שנים, ובבן נח סגי רק בהיותו בן י"ג שנים ואין צריך לשתי שערות.

בתשו' מהרי"ט סימן נ"א דאין גדלות בשנים אלא רק ע"י הסימנים

(ח) איברא דבתשו' מהרי"ט (ח"א סימן נ"א) כתב דאין דין גדלות בשנים, אלא רק דעל ידי השנים נקבעו השערות להיותם סימנים ואינם שומא, והוי גילוי מילתא בעלמא. - אולם בתשו' הרא"ש ובתשו' המהרי"ל הנ"ל מבואר איפכא, די"ג שנים הוי ליה בכלל השיעורים, והוי שיעור גדלות מהלכה למשה מסיני.

בשו"ע חו"מ סי' ז' סעיף ג'

(ט) והנה בשו"ע חו"מ (סימן ז' סעיף ג') כתב: "יש אומרים שאין ראוי לדון אלא מבין י"ח ומעלה והביא שתי שערות, ויש אומרים דמבין י"ג ומעלה כשר ואפילו לא הביא שערות". - ובטור (שם) כתב: "קטן פסול לדון, ויש אומרים שאינו ראוי לדון עד שיהיה בן שמונה עשרה והביא שתי שערות, מהא דאמר שמואל כל דין שדן יאשיה מבין ח' עד י"ח החזיר לבעליו, אבל בירושלמי מוכח דמן י"ג שנה ומעלה ראוי לדון ואפילו לא הביא ב' שערות אם הוא מפולפל ובקי בחדרי התורה, בין שמושיבין אותו עם אחרים בג' או ביחיד מומחה, ויאשיהו שהחזיר חומרא יתירא נהג בעצמו שהחזיר מבין י"ג שנה ומעלה". עכ"ל. - ונחלקו הב"ח והפרישה, דהב"ח נקט דאם הוא בן י"ג שנה ולא הביא שתי שערות חשיב קטן, ואינו ראוי לעונש אפילו מבית דין של מטה, ואפילו הכי לענין לדון דתלוי בחכמה כשר גם קטן אם הוא מפולפל ובקי בחדרי תורה, ואפילו ביחיד מומחה, אלא שצריך שיהיה בן י"ג שנה מדרבנן כדי שיהיה נראה כגדול וסוברים שכבר הביא שתי

שערות ומסתפו מעונש אף מן הדין. והיינו דאין דין גדלות לבן י"ג שנה שלא הביא שתי שערות, והרי הוא קטן גמור כמו פחות מבן י"ג שנים. אולם הפרישה ס"ל דכשמגיע לי"ג שנים יש לו תורת גדלות, ופקע ממנו תורת קטנות, רק שאינו גדול לגמרי עד שיביא שתי שערות. וז"ל הפרישה: "ודבעינן שיהיה מפולפל ובקי אינו אלא מן הסברא, דכיון דאמרו דלא בעינן שיהיה בן עשרים ולא שתי שערות, ולא כתבו שום קצבה לשנים מסתמא אמרינן דפחות מבן שלשה עשרה שנה על כל פנים פסול לדין כעדות, אבל כשהוא בן שלש עשרה בא לשם גדלות, אלא דלענין עדות קפיד רחמנא אשם איש, ובעינן שיהיה לו גם כן שתי שערות, אבל לא בדיונות, אלא כיון שהוא בקי ומפולפל וידע לדון כשר". עכ"ד. וע"ש שפירש דהא דקיי"ל דכל הפסול לדון פסול להעיד, דמשמע דרק כשר לדון כשהוא בן שלש עשרה שנה והביא שתי שערות כמו בעדות. - אמנם דעת הב"ח, מי שלא הביא שתי שערות דמי לפחות מי"ג שנה דאין לו דיני גדלות כלל, ואין דינו שונה עד שיביא שתי שערות, ושאינו לענין לדון דאין צריך שיהיה גדול כלל, אלא רק שיהיה נראה לאנשים כגדול.

בחידוש האו"ש דקטנים ישראלים מחוייבין באותן דברים שגם בן נח מוזהרין בהן

(י) ובעיקר חידושו של ה"אור שמח" דקטנים ישראלים מחוייבים על אותן דברים שגם בן נח מוזהרין בהן, יעוי' כיו"ב בספר "נחל יצחק" (סימן ז' ענף ב'), ובספר "דברי חיים" (חו"מ דיני נזקי ממון סימן י"א) מבין המחבר בעל ה"אמרי בינה", ובספר "אמרי בינה" (באהע"ז, בתשו' סימן ג'). והטעם הוא כמו שכתב ה"אור שמח", דאצל גוי מתחיל החיוב משעה שמגיע לידו שכל והבנה, ולא משעה שנעשה גדול בשנים ובשערות. ועי' בשו"ת "חלקת יואב" (או"ח סימן א') כו"ב.

דברי הנצי"ב בספרו "מרומי שדה" כמגילה כ' ע"א

והנה בתוס' בקידושין (כ"ט.) בד"ה אותו כו', הקשו בהא דאצטריך התם קרא אותו ולא אותה למעט נשים ממילה, תיפוק ליה דלהכי

פטורה כיון דהוי מצות עשה שהזמן גרמא. והנצי"ב בספרו "מרומי שדה" במגילה (כ:) כתב ליישב, דכל הפטור של זמן גמרא הוא דוקא בחיובי תורה, אבל בהציווי על אברהם אבינו לא היה את הפטור הזה, ואם כן בלא מיעוט אז היתה אף שרה חייבת, ונמצא דאילו היו הנשים עדיין מצוות, מכח הציווי לאברהם אבינו, שבזה גם הנשים בכלל, ושפיר הוצרכנו למיעוט דאותו ולא אותה, כדי למעט נשים לגמרי אפילו מצד ציווי המילה לאברהם. [והיינו כמו שביאר בחידושי רבינו חיים הלוי (פ"א דמילה ה"י) בשיטת הרמב"ם דס"ל דאפילו כשאין אמו טמאה טומאת לידה, מכל מקום נימול לשמונה. אך דין זה הוא רק מצד חיוב מילה לאברהם אבינו, כשאין אמו טמאה טומאת לידה, מכל מקום נימול לשמונה. אך דין זה הוא רק מצד חיוב מילה לאברהם אבינו, ולא מצד חיוב מילה לדורות, והנפק"מ שאינה דוחה שבת, שהרי המילה שניתנה לאברהם אבינו לא דחי שבת. ע"ש. וחזינן דמלבד חיוב מילה לדורות, נשאר גם כן חיוב מילה שנאמר לאברהם אבינו, ונפק"מ ליוצא דופן שנימול בשמיני. וזהו יסוד חידושו של הנצי"ב לענין חיוב נשים. והיינו כמש"כ האור שמח דלא גרע קטן שהגיע לדעת מחיובו במצוות בני נח, דאפילו לאחר שנצטוו בסיני, מכל מקום אכתי נשאר עליו חיוב מטעם ציווי מצוות בני נח].

השנת הנאות יעקב

יא אולם בספר "נאות יעקב" (סימן ט"ז ס"ק י"א) הביא דברי הנחל יצחק ו"דברי חיים" הנ"ל שכתבו בדבר שבני נח מזהרין עליו, אסור בו גם עטן. והשיג, דבכל מקום דאמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור, היוצא מזה גם לגוי שרי, כמו במפרכסת בשחיטה וכיו"ב. אבל לא שמעינן להיפך דגם בישראל יהיה אסור, דאדרבה אם באנו לדון מהטעם דמי איכא מידי דלישראל אסור ולגוי שרי, יש לנו לומר דמשניתנה תורה ונתמעטו הקטנים מישראל מכלל האיסורים פקע איסור הקטנים גם מבני נח. ואף על גב דקודם מתן תורה היו הקטנים שלהם מזהרים, וכדאיתא

בסנהדרין (נ"ט.) בכל מצוה שלא נשנית בסיני דלישראל נאמרה ולא לבני נח, ומפרשינן התם דליכא מידעם דלישראל שרי ולא לבני נח. ופירש רש"י בד"ה לזה ולזה נאמרה כו', דאף על גב דעד סיני נצטוו עליה, מדלא הדר תנייה בסיני כו', שמע מינה ישראל שיצאו לקדושה עמדו באיסור, אבל גויים ניטלו מהן. ע"ש. וזהו הטעם דמי איכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור, בכל מקום דאיתיה, דמשעה שניתנה תורה ניטל יתרון החומר שהיה נהוג בגויים קודם מתן תורה. - ולפי זה סיים ה"נאות יעקב", דהיה מקום לדון גם בזה, דמסיני ואילך פקע איסור קטנים גם מבני נח, אבל להזהיר משום זה גם את הקטנים מישראל אין לזה שום מקום. ע"ש.

השנת תשו' "בית שלמה" ע"ד החת"ם

יב הן אמת דבתשו' "בית שלמה" (א"ח סימן ס"ז) העיר כן על דברי החת"ם סופר, דס"ל דקטן גוי מצווה במצוות שלו משעה שהגיע לכלל דעת, ולדבריו קשה דמי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור. - וע"ש דמהאי טעמא השיג על דברי החת"ם סופר, ונקט דגם לדברי הרמב"ם דלא נאמרו שיעורים לבן נח, בהכרח דזהו דוקא בשאר איסורין דלא שייך מי איכא מידי, כיון דחצי שיעור אסור מן התורה, אבל לא לשיעור גדלות.

השנת ה"שואל ומשיב" ע"ד החת"ם

יג ובתשו' "שואל ומשיב" (תנינא חלק א' סימן י"ד) כתב כיו"ב, דבשבע מצוות בני נח נצטוו גם הקטנים, ולא שייך מי איכא מידי, דמלבד דלא ברירא אם קיי"ל כהך דמי איכא מידי, וכמבואר ברמב"ם (פ"ט דמלכים ה"ב) לענין מפרכסת, ויעוי' בש"ך יו"ד (סימן כ"ז סק"ב), וב"ראש יוסף" בחולין (ל"ג). אך על כל פנים מחוייבין לחנך את הקטנים במצוות וגם בלא תעשה, על כל פנים האב מצווה להפרישו, לא שייך מי איכא מידי.

בקושיית ה"נחל יצחק"

יד ובספר "נחל יצחק" (סימן ז' ענף א') עמד גם כן בקושיא הנ"ל, דקשה בהא דקיי"ל דקטן

מותר לעבור על כל עבירות ואין בית דין מצווין להפרישו, רק לספותו בידים אסור על הנותנו, אבל על הקטן אין איסור כלל, וקשה דמי איכא מידי דלישראל שרי ולכו"ע אסור. והוכיח מזה כמו שנתבאר, דבאמת על שבע מצוות בני נח מזהר גם בני ישראל קטן אם הגיע לכלל דעת, ומוטל עליו איסור בעצם, אף על פי שאינו נענש, ולכן לא שייך להקשות מי איכא מידי, דהא גם כלפי ישראל קטן שהגיע לכלל דעת אשכחן איסור בזה. ודוקא מצוות שלא הוזהרו רק לישראל בלבד, אין איסור על הקטן, אבל במה שבני נח גם כן מצווים בזה, גם ישראל קטן מוטל עליו איסור, רק דאינו נענש.

הערה מהרמב"ם בפיהמ"ש

פ"ז דחולין מ"ו

טו אמנם יש להעיר מדברי הרמב"ם בפיהמ"ש (פ"ז דחולין מ"ו), דאין הישראל מצווה עכשיו אלא מכח מה שנצטווה בסיני, ואם כן קטן יפטר מהאי טעמא. - דיעוי"ש ברמב"ם שביאר דחיוב מצוות לישראל, הוא רק מצד החיוב הנאמר למשה מסיני, ולא מחמת החיוב הנאמר מקודם. וגם אותן שנצטוו בהן כבר בני נח, מכל מקום האידנא החיוב בהם הוא רק מצד הציווי למשה רבינו בסיני.

ביישוב הערה הנ"ל

ונראה ליישב, דדברי הרמב"ם קאי רק היכא דנכלל בחיובא דמצוות ישראל, דבזה פסק ממנו חיוב דמצוות בני נח, אבל לענין קטן שלא נכלל בכלל הציווי שנאמר למשה בסיני, י"ל דבזה גם להרמב"ם דמתחייב מפאת הציווי לבני נח.

בנידון ה"נחל יצחק"

טז ויעוי' ב"נחל יצחק" (סימן ז' ענף ב' וג') בנידון שבועת שקר שנאסר לישראל ונאמרו גם כן לבני נח ונפק"מ לקטן. וע"ש (בענף א') לענין גזל וריבית, דקטן ישראל שהגיע לכלל דעת יש עליו חיוב בידי שמים, רק שאין כופין על זה.

❖ בענין ביטול עבודה זרה

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בֵּיתוֹ וְאֵל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ הִסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנּוֹכַר אֲשֶׁר בְּתַכְכֶּם וְהִטְהַרוּ וְגו' (בראשית ל"ה, ב').

ה"אור החיים" (כאן) כתב: "הסירו את אלהי הנכר. פירושו, להיות שרצה יעקב ליסע מהמקום ההוא, חש שמא יקחו בידם מאלהי העמים ויהיו ברשותם, ולהיות שלא היו עמהם מהאומות שיבטלו אותם קודם שיבואו לביתם, אין להם ביטול על ידי ישראל (ע"ז נ"ב). - ואם תאמר למה לא ביטלו אותם נשי אנשי שכם קודם שבאו לידם, כאומרם ז"ל (עבודה זרה מ"ג.) גוי מבטל עבודה זרה בעל כרחו, ואפילו עבודה זרה של חבירו. ויש לומר כי הנשים דינם כקטנים, ואין הקטנים מבטלים עבודה זרה, וכמו דאמרין במסכת עבודה זרה דף מ"ג.] ואמרו שם וזה לשונם, ושמע מינה היודע בטיב וכו', ושאינו יודע בטיב עבודה זרה ומשמשיה אינו מבטל. עד כן. והנשים דינם כקטן. או אפשר שלא היו מדקדקים שלא יגיעו לידם עד שיבטלו אותם, או שהיו עבודה זרה נסתרים בכלים וכדומה, ולא היו ניכרים אצלם לתקן ביטולם קודם שיגיעו לידם, ועל זה ציווה יעקב לבדוק להסיר הכיעור. או אולי שנתעברה עבודה זרה או תשמיש עבודה זרה שלא נתבטלו ונאסרו הכל".

תירוץ ה"דובב מישרים" קושיית ה"אור החיים" מדוע לא ביטלו נשי שכם הע"ז

(א) הנה בקושיית ה"אור החיים" מדוע לא ביטלו נשי שכם את העבודה זרה, יעו"ב בשו"ת "דובב מישרים" (ח"א סימן ס"ה) בנידון דין מומר, שכתב דאפילו אם נימא שיצא מכלל ישראל, מכל מקום אינו בכלל גוי, כיון דנולד מזרע ישראל. ונפק"מ לענין מה שדן שם אם כליו הנקנים ממנו צריכים טבילה, ולפי מה שנתבאר אין צריכים טבילה. - ועל פי זה יישב קושיית ה"אור החיים" הנ"ל, דכיון שיצאו על כל פנים מכלל גויים כיון

חשיב בכלל עכו"ם רק דאינו בכלל ישראל, על כן הכלים הנקנים ממנו לא יצאו מרשות עכו"ם, ושפיר אינן צריכין טבילה". עכ"ד.

בגדר יצא מכלל גוי ולא נכנס לכלל ישראל

(ב) ובעיקר הגדר דמכלל גוי יצא ולא נכנס לכלל ישראל, יעו"ב בתשו' "דובב מישרים" (ח"א סימן ז', וסימן קל"ו) לענין גר שמל ולא טבל. - ועי' בשו"ת "אבני נזר" (י"ד סימן שנ"א סק"ד), ובשו"ת "חלקת יואב" (תנינא סימן ח', ואבן העזר סימן ל"ז בהג"ה). - והנידון בדברי הגר"ש סלנט בתשו', בספר תורת רבינו שמואל מסלנט (ח"א י"ד סימן ל"א). - ועי' בתשו' "בנין ציון" (ח"א סימן צ"א) דגר שמל ועדיין לא טבל, מכיון שמל אף על גב דלא טבל, כבר נכנס לברית ויצא מכלל בני נח, ולכן אין עליו איסור בן נח ששבת שחייב מיתה, שהרי דוקא לבן נח נאמר איסור זה, כדאיתא בסנהדרין (נ"ה:) וברמב"ם (פ"י דמלכים ה"ט), מה שאין כן היכא שמל שכבר יצא מתורת בן נח לכל דיניו. והוכיח הכי מהתוס' בכריתות (ט.) בד"ה דכתיב כו', שכתבו דאף על פי שאותם שהיו נימולים בימי אברהם, לא מלו אותם בשעת יציאתם ממצרים, מכל מקום מעיקרא כשמלו עצמם מלו להכנס בברית המקום ולהבדל משאר האומות, הרי שעל ידי מילה בלבד אפילו קודם טבילה, יש כאן הבדלה מן האומות ויציאה משם בן נח. [ועי' בשו"ת "דבר אברהם" (ח"ג סימן י"ט) דיש מי שאומר דמל ולא טבל הוי כיהודי למחצה, על פי דברי הרשב"א ביבמות (ע"א.) דנכנס קצת בדת יהודית. ע"ש. ועי' ב"זכר יצחק" (ח"א סימן ל'), ובספר "גליוני הש"ס" יבמות (מ"ו.) בגדר המילה וטבילה].

דברי ה"משכיל לדוד"

(ג) ויעו"ב בספר "משכיל לדוד" (כאן) שכתב גם כן כדברי ה"אור החיים", בזה"ל: "קשה דאטו בני יעקב דצדיקים גמורים היו או נשיו, עד עכשיו היו נהנים מעבודה זרה. - ונראה דאותן השבויים ששבו מעיר שכם ביטולם,

שהיו נימולים, לכן לא מהני ביטול העבודה זרה שלהם. - וכתב דעל פי זה ניחא גם כן דברי התרגום יונתן (כאן) דס"ל דבני שכם היו מטמאין בטומאת מת, והיינו דמכיון דהא דגוי אינו מטמא הוא משום דגוי לא איקרי אדם, כדאיתא ביבמות (ס"א.), וכיון שהם יצאו מכלל גוים משום שהיו נימולים, משום הכי מטמאין באוהל כישראל.

דברי ה"דובב מישרים"

דיעו"ב"ש בתשו' "דובב מישרים" שכתב: "עוד נ"ל דאפילו אם נימא דמומר יצא מכלל ישראל, מכל מקום בכלל עכו"ם אינו, כיון דנולד מזרע ישראל, וממילא אין הכלים הנקנים ממנו צריכין טבילה, וכן נראה משו"ת הרשב"א מובא ברמ"א ז"ל (י"ד סימן שע"ב) דקבר של מומר מטמא כשל ישראל, וי"ל דל פי דברי התרגום יונתן בפרשת וישלח דבני שכם ה' מטמאים משום שה' נימולין, וע"כ ה' מטמאין כישראלים. - ומאז אמרתי על פי דברי הרדב"ז הנודע בח"ג תתקי"ז דמל ולא טבל יצא מכלל נכרי רק לכלל ישראל לא בא, ועל פי זה אמרתי לתרץ קושיית אור החיים הקודש שהקשה מדוע לא בטלו נשי שכם העבודה זרה. ולהנ"ל יש לומר כיון דהא דמהני ביטול לעכו"ם הוא מדכתיב פסילי אלוהיהם, וכיון דיצאו על כל פנים מכלל עכו"ם שפיר ניחא דברי התרגום יונתן הנ"ל דס"ל דבני שכם ה' מטמאין בטומאת מת, כיון דהא דעכו"ם אינו מטמא היא משום דעכו"ם לא אקרי אדם, וכיון דהם יצאו מכלל עכו"ם משום דעכו"ם לא אקרי אדם, וכיון דהם יצאו מכלל עכו"ם משום שהיו נימולין משום הכי מטמאין באוהל כישראל". עכ"ד.

וסיים שם בתשו', וז"ל: "וכן י"ל במומר, דאפילו אם נימא דיצא מכלל ישראל מכל מקום בכלל עכו"ם לא חשיב, כיון שנולד מזרע ישראל, ועל כן שפיר הוי בכלל אדם ומטמא באוהל כישראל, ואם כן לענין טבילת כלים דהוא משום שיצאו מטומאת עכו"ם ונכנסו לקדושת ישראל, וכיון דמומר לא

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
 (ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה
 לפי סעיף 46
 לפקודת מס הכנסה.

משרד:
 רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
 טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office:
 21 Harav Kotler St.
 Bney Brak
 Tel / fax: 03-5785091

ועל ידי זה היו מותרים בהנאה, דקיי"ל נכרי מבטל עבודה זרה אפילו בעל כרחו. אלא דהשתא חש יעקב דדילמא לא מהני אותו הביטול, דהא צריך שהגוי המבטלה יהא גדול ובר דעת ויודע בטיב עבודה זרה ומשמשיה, כדאיתא במסכת עבודה זרה (מ"ג), ונשים וטף לא ידעי מידי". עכ"ד.

בסוגיא דע"ז נ"ב ע"ב

ד) והנה בע"ז (נ"ב:) שנינו, עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חברו, וישראל אין מבטל עבודת כוכבים של עבודת כוכבים. ופירש רש"י: "ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים, דעובד כוכבים פוסל אלוהו ילפינן, ולא ישראל, וכל שכן דישאל אינו מבטל עבודת כוכבים דישאל, דאין לה בטילה עולמית, דהא ושם בסתר (דברים כ"ז, ט"ז) כתיב". עכ"ל. והרמב"ם (פ"ח דע"ז ה"ח) כתב "עבודת כוכבים של עובדי כוכבים שבטלה קודם שתבא לידי ישראל, הרי זו מותרת בהנאה, שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש, כשבאו לידינו והן נוהגין בהם אלהות, אבל אם בטלום הרי אלו מותרין". עכ"ל. - ובעבודה זרה שהיתה בידי גויים ובאמת לידי ישראל, שוב אינה בטילה, כמו שכתב הרמב"ם (פ"ח דע"ז ה"ט) בזה"ל: "וכן עבודת כוכבים של עובד כוכבים שבאת ליד ישראל ואחר כך בטלה העובד כוכבים אין ביטולו מועיל כלום אלא אסורה בהנאה לעולם". עכ"ל. וכן פסק בשו"ע יו"ד (סימן קמ"ז סעיף ב') וז"ל: "אפילו עבודת כוכבים של עובד כוכבים, משבאת ליד ישראל וזכה בה, שוב אין לה ביטול". והט"ז (סק"ג) הביא מהב"י בשם סמ"ג דהטעם הוא גזירה אטו אליל של ישראל. והט"ז נקט דאין זה הטעם אלא משום גזירה לא גזרו אלא אם באה לידו אחר הזכייה דוקא, ואם לא באה לידו אלא קנאה ונתן לו המעות, אף על פי דמדינא מעות קונות בגוי, מכל מקום הכא לא גזרו ביה ענין ביטול, כיון דעיקרה של גוי מתחילה. וע"ש בש"ך (סק"א) בשם הב"ח דאפילו לא זכה בה כגון שמצאה לפני יאוש או גזילה, אף על גב דמדינא עבודת כוכבים של עובד כוכבים היא ויש לה ביטול, מכל מקום מדרבנן אין לה ביטול, גזירה משום אליל של ישראל עצמו.

